CUDES JOURNAL CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Aslan, R. & Balcı, U. (2023). Lise Ders Müfredatında Yer Alan Somut Kültürel Mirasların Yeterlilik Analizi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 6(Special Issue-1), 132-146.

Research Article

Lise Ders Müfredatında Yer Alan Somut Kültürel Miras Varlıklarının Yeterlilik Analizi[1]

An Analysis on the Sufficiency of Tangible Cultural Heritages in Hıgh Schools' Curriculum

Ramazan ASLAN
Milli Eğitim Bakanlığı
E-posta: ramazan.aslan091@outlook.com
ORCID: 0000-0001-7498-2340

Prof. Dr. Umut BALCI
Batman Üniversitesi
E-posta: balci_u@yahoo.de
ORCID: 0000-0001-8196-4351

DOI: http://dx.doi.org/10.29228/cudes.68182

Article Info

Received: 04.02.2023
Accepted: 09.03.2023

Keywords:

Culture,
High School Course books,
High School
Tangible Cultural Heritages,
Tourism
Turkey

Abstract

From the first moments in history when people began to come together for certain purposes and formed communities, their unique basic ways of life emerged and they passed it on to next generations. The main way for today's young generation to adopt, internalize and protect the culture left over from their ancestors is to recognize it. So, it is quite important to introduce our culture, which has thousands of years of history. In this study, whether tangible cultural heritages are included through the high school curriculum and textbooks has been examined using the 'Document Analysis Method'. At the end of the study, it was determined that most of the books did not include enough 'Tangible Cultural Heritage'. On the other hand, it was seen that the 'Tangible Cultural Heritage' given in many books were presented visually or in sentences without being introduced. It is suggested that more space should be given to 'Tangible Cultural Heritage' in order to approach the goal of giving a common culture and developing cultural qualities, which are among the goals of secondary education institutions.

Makale Bilgisi

Geliş: 04.02.2023
Onay: 09.03.2023

Anahtar sözcükler:

Kültür,
Lise Ders Kitapları,
Orta Öğretim
Somut Kültürel Miras Varlıkları
Turizm
Türkiye

Öz

İnsanların tarihte belli amaçlarla bir araya gelmeye başlayıp topluluklar oluşturduğu ilk anlardan itibaren, kendilerine özgü temel yaşam biçimleri ortaya çıkmış ve bunu sonraki nesillere aktarmışlardır. Günümüzdeki genç kuşağın atalarından kalan kültürü benimsemesi, özümsemesi ve koruyabilmesinin temel yolu onu tanımasından geçmektedir. Bu yüzden, binlerce yıllık geçmişi olan kültürümüzün tanıtılması oldukça önemlidir. Bundan dolayı bu çalışmada, lise ders müfredatı ve ders kitapları aracılığıyla somut kültürel miraslara yer verilip verilmediği 'Doküman Analizi Yöntemi' kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonunda, kitapların çoğunda yeterince 'Somut Kültürel Miras'a yer verilmediği belirlenmiştir. Pek çok kitapta ise verilen 'Somut Kültürel Miras'ların tanıtılmadan görselde ya da cümle içinde sunulduğu görülmüştür. Orta öğretim kurumları amaçları arasında yer alan "ortak bir kültür vermek ve kültürel nitelikleri geliştirmek hedefine" yaklaşmak için daha çok 'Somut Kültür Mirası'na yer verilmesi gerektiği önerilmiştir.

[1] Bu makale Prof. Dr. Umut BALCI danışmanlığında Ramazan ASLAN tarafından hazırlanan ve aynı başlığı taşıyan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Konumu itibariyle dünyanın merkezinde sayılabilecek, dünya tarihine şekil vermiş Romalılar, Persler, Lidyalılar, Helenler, Türkler gibi pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu toprakları içinde kültürel çeşitliliği barındıran önemli bir coğrafyadır. Anadolu'da neredeyse her medeniyetin izlerine rastlamak mümkündür (Sarı, 2017). Mısır piramitlerinden yaklaşık 7500 yıl önce inşa edilmiş Şanlıurfa'daki Göbeklitepe tapınağı, Türkiye'nin tarihi ve kültürel çeşitliliğini gösteren bir örnek olup tarih öncesi izler barındırması ve Anadolu'nun geçmişini gözler önüne sermesi açısından ön plana çıkmaktadır. Anadolu topraklarında yer alan tarihi yapıların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması hem kültürel açıdan hem de turizm açısından her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, günümüzde de kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönünde Türkiye'de uluslararası belgelere imza atılmakta ve hukuksal düzenlemeler yapılmaktadır (Özdemir, 2005). Ama koruma ve yaşatma sadece hukuksal düzenlemelere değil, sosyal ve kültürel bilinç ve sahiplenmeye de bağlıdır, dolayısıyla sahip olunan kültürel mirasın eğitim kurumlarında öğretilmesi ve bu konuda farkındalık yaratılması koruma ve yaşatmanın çok önemli sosyal yönlerinden bir tanesidir. Bundan dolayı bu çalışmada somut olan kültürel miraslarına orta öğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarında ne oranda yer verildiği detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

2. KÜLTÜR ve KÜLTÜREL MİRAS

2.1. Kültür

Kültür kavramına dair yapılan çeşitli tanımlamalar söz konusudur. Bu tanımlamaların bazıları kavramı ana hatlarıyla, yani genel bir bakış açısı sunarak verirken, bazıları da detaylı içerik analizi sunmaktadır. Eagleton (2016, s. 1) bu kavramın detaya girmeden tanımlanamayacağını, hatta detaylı tanımlamalar yapmanın bile zor olduğunu ifade etmektedir. Çeçen de (1996) tanımlama zorluğuna vurgu yapmış, *kültür* sözcüğünün tanımı yapılamadığından yeni tanımların denendiğini, bugün için uygarlığın mı bir kültürü doğurduğu veya kültürün mü bir uygarlığı var ettiğinin cevaplanamadığını dile getirmektedir. Özlem (2008) kültür kelimesinin Latince'de *işlemek, düzenlemek, türemek, onarmak, inşa etmek, iyileştirmek, eğitmek* gibi pek çok anlamı içinde barındıran "*colere*" fiilinden türemiş olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamadan yola çıkarak, *kültür* teriminin, *insan üretimi olma* ayrıca *insanın işlenmesi, eğitilmesi* anlamlarına geldiğine ulaşılabilmektedir (Acar vd. 2017). Çeçen (1996, s. 11) çalışmasında bazı sosyologların kültürü geniş anlamda ele alarak kültürün bir toplumun sanatını, müziğini, mimarisini, tiyatro ve yazınını belirtir demelerine karşın bazı sosyologların da daha dar anlamda ele alarak kültürü; insanın konuşma, düşünme, üretkenlik yeteneklerinin gelişmelerini sağlayan toplumsal kuramların bütünü şeklinde tarif ettiğini dile getirmiştir. Eagleton (2016, s. 1) ise, kültür tanımlanması zor olsa da, dört temel anlama gelebileceğini dile getirmiştir; bunlar sanatsal ve entelektüel çalışma, ruhsal ve entelektüel gelişim süreci, değerler, gelenekler, inançlar, kadın ve erkekler tarafından uygulanan sembolik davranışlar ve bütünsel bir yaşam tarzıdır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere aslında Eagleton çok detaylı bir tanımlama yolunu seçmiştir. Çünkü dört temel anlamı bile açıklayarak ele almak durumunda kalmıştır. Burada yapılan tüm kavramsal analizler kültürün kavramının doğasında insan olduğunu göstermektedir.

2.2. Kültürel Miras

UNESCO miras kavramını, *geçmişten günümüze kalan, bugün yaşadıklarımız ve gelecek nesillere aktardıklarımızdır* şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Yılmaz, 2020, s. 158). Kültürel miras, ilk olarak 1907 yılında uluslararası yasada yer almış, akabinde UNESCO ve diğer hükümetler arası çalışan organizasyonlar tarafından 1950'li yıllara kadar korunması için pek çok uluslararası antlaşmalar imzalanmış ve bildiriler yazılmıştır. 1954 yılında UNESCO'nun *silahlı çatışma halinde kültürel mirasların korunması sözleşmesi* bu alandaki sözleşmelerden ilki olup, çoğunlukla II. Dünya savaşının kültürel miraslar üzerinde oluşturduğu tahribatlara cevap olarak oluşturulmuştur (Blake, 2000, s. 61). Kültürel miraslar toplumun ortak mirası olmasının yanı sıra günümüzde turizm sektöründe ülkelerin milli gelirlerine ciddi katkılar sunmakta ve turizm pazarında da yerini her geçen gün sağlamlaştırmaktadır. (Çokişler, Arslan, Çokişler, 2016, s.15). Bu yüzden kültürel mirasların korunması ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir.

Kültür kavramının alt türler bağlamında sınıflandırılması çok çeşitlidir. Fakat en çok kabul gören sınıflandırma maddi ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılan sınıflandırmadır. Bir

topluma ait bina, araç-gereçler vb. somut değerler maddi kültür olarak adlandırılırken, toplumun inanç, gelenekleri, norm ve düşünce biçimleri gibi değerler de manevi kültür olarak (somut olmayan) adlandırılmaktadır (Bkz. Türker ve Çelik, 2012, s. 88).

2.2.1. Somut Kültürel Miras

Somut kültürel miras uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından korunan bir toplumun ortak değeri olan anıt ve tarihi alanları kapsamaktadır (Yılmaz, 2020, s.158). Ancak bu açıklama her ne kadar doğru olsa da kapsam bakımından eksik kalmaktadır. Anıt ve tarihi alanlar haricinde geçmişten günümüze kalan bir toplumun ortak değeri olan coğrafi değerler ve doğal güzellikler, tarihi geçmişi olan somut kalıntılar da bu kapsama girmektedir. Şüphesiz şu an UNESCO'nun Dünya Miras Listesinde Adıyaman Nemrut dağının bulunması buna bir kanıt olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca; UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihinde kabul ettiği sözleşmenin birinci maddesinde kültürel miras tanımına giren varlıklar şu şekilde ifade edilmiştir;

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlardır (Yılmaz, 2020, s.158).

UNESCO çatısı altında bulunan Dünya Mirası Komitesi, 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre Dünya Miras Alanı olarak ilan edilen yerler arasında Türkiye'den 17 kültürel, 2'si karma olmak üzere 19 miras alanı yer almaktadır[2]. Bunlar;

1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
2. İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
5. Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
6. Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
8. Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
15. Efes (İzmir) 2015
16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
17. Aphrodisias (Aydın) 2017

[2] Kaynak: http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi (Erişim Tarihi: 15.10.2022).

18. Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018
19. Arslantepe Höyüğü (Malatya) 2021

Türkiye'nin pek çok ülkeden daha fazla sayıda kültürel çeşitliliğe barındıran tarihi alanlara ve sit alanlarına sahip olması bu alanlara ilgi ve merakı da artırmaktadır. Ancak Türkiye'de tarihi alanların korunması ve yaşatılması ile ilgili yasaların yürürlüğe girmesi diğer ülkelere göre biraz daha geç olmuştur. Tarihi alanların korunması ve farklı işlevler kazandırılmasına yönelik son zamanlarda yapılan çalışmalar, bu alanların artık önemsendiğini, bu konuda bir farkındalık oluşturulduğunu ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2020, s.158).

2.2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

Lenzerini' ye göre (2011, s. 101) bir kültürün maddi olmayan tüm tezahürlerinden oluşan somut olmayan kültürel miras, insanlığın ve kültürel çeşitliliğin en önemli yaşayan miras çeşitliliğini temsil etmektedir. Bu tanımda somut olmayan kültürel mirasın çok geniş kapsamlı olduğu vurgulanmaktadır. Somut olmayan kültürel miras kavramı, UNESCO'nun kültürel mirası koruma çalışmalarından ortaya çıkmıştır. 1972 tarihli Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde yapılan "kültürel miras" tanımlaması sadece somut miras üzerine odaklanmaktaydı. Bu durum 2003 tarihinde Somut Olmayan Kültürel mirasların Korunması Sözleşmesinin hazırlanmasının önünü açmış ve bu kavramın adının belirlenmesinde etkili olmuştur. (Bkz. Oğuz, 2013, s. 6). Türker ve Çelik (2012, s. 88) somut olmayan kültürel mirası aşağıda da görüldüğü gibi beş farklı kategoride ele almışlardır:

- *Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),*
- *Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),*
- *Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, nevruz, vb. kutlamalar),*
- *Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),*
- *El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkari, bakırcılık, halk mimarisi) sıralanmaktadır."* (Türker, Çelik,2012, s.88).

2.3. Kültür ve Eğitim

Kültür kavramı konusunda elde edilen açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bir kültürün var olması için öncelikle bir insan grubunun var olması gerekmektedir ve bu insan grubunun da varlığını diğer gruplardan farklı kendine özgü yaşayış biçimi, inanışlar ve davranışlar bütünü ile yaşaması için kültürünün devamlılığını sağlaması gerekmektedir (bak. Balcı 2013). Arslanoğlu (2000, s. 3) bir kültürü yaşatacak bir nüfus yoksa o kültürün ölü olacağını belirtmiştir.

Yılmaz (2020, s.173) toplumun yaygın ve sürekli eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri ile Türkiye'de kültürel miras farkındalığına bireylerin yetiştirilebileceğini söylemiştir. Kidd ve Teagle (2012, s.13) ise kültür, sosyal hayatta önemli bir role sahip olduğu için kültür çalışmalarının da sosyal bilimler çalışmalarında önemini koruması gerektiğini belirtmiştir. Bu yüzden, yukarıda da belirtildiği gibi özellikle sürekli değişim ve gelişim halinde olan somut olmayan kültürel miras konusunda yapılan akademik çalışmaların sık sık yenilenmesi ve toplumsal değişimlere bağlı olarak araştırma alanının genişletilmesi gerekmektedir. Bu noktada kültürün korunmasının, yaşatılmasının ve sonraki nesillere aktarılmasının hayati öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ölümlü olan insanoğlu, ebediyete kadar kültürünü saklayamayacağı için bunun tek yolu kültürünü yaşatacak nesiller yetiştirmektir. Bunun da yolunun eğitimden geçtiği açıktır. Bundan dolayı eğitimin her kademesinde kültür çeşitliliği üzerine sıklıkla değinilmesi gerekmektedir.

Kültürünü tanıyan ve benimseyen bireylerin hem kültürlerini koruma ve yaşatma da hem de sonraki nesillere aktarmada çok daha olumlu roller alacağı açıktır. Çağırkan, Bilek ve Telli (2021, s. 919) üniversite öğrencilerinin serbest zaman algısı ve somut tarihi kültürel miras farkındalığı üzerine yaptıkları araştırmada somut kültürel mirası koruma bilincinin okul türüne göre değiştiğini, somut kültürel mirası koruma bilincinin annenin eğitim durumuyla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı

çalışmada anneleri üniversite ve yüksek lisans mezunu olan öğrencilerin kültürel mirasların korunması konusunda ilgili olduğu, anneleri okuma yazma bilmeyen öğrencilerin ise kültürel mirasların korunması konusunda en kayıtsız grupta oldukları sonucuna varılmıştır. Bu da kültür konusunda eğitimin son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bayır ve Köse (2019, s.1839) ise ortaokul öğrencileri üzerine yaptıkları kültürel miras ve korunmasına ilişkin çalışmada, öğrencilerin koruma bilinci teması altında sorumluluk alma, kültürü bilme, geleceğe aktarma ve vatan sevgisinin ön plana çıktığını belirtmişlerdir. Bu çalışma da aslında sorumluluk verildiğinde ortaokul öğrencilerin bilişsel düzeyinin toplumsal değerleri korumaya hazır olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, çalışma alanım ortaokuldan daha üst yaş grubunun eğitim gördüğü liseler olduğu için, bilişsel düzeylerinin daha yüksek olacağı hakkında ipucu vermektedir. Nitekim, kültür ve kültürel miras bilinci ancak eğitim, sosyal yaşantı yoluyla aktarılabilir.

3. TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM KURUMLARI

Dünya üzerinde yaşanan sosyal, siyasi ve kültürel olgular, dijital teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşıp ulusların küreselleşme sürecine girmesi gibi pek çok etmen eğitim sistemlerinin nerdeyse her ülkede değişmesine, bu sistemlerin geliştirilmesine sebep olmuştur. Türkiye'de de eğitim sistemi Cumhuriyet'in ilanından beri sürekli bir değişim yaşamış, örgün eğitimden yaygın eğitime ve ilköğretimden yükseköğretime hemen her alanda nitel ve nicel boyutta birçok önemli gelişme yaşanmıştır (Akyüz, 2022, s. 272). Değişim ve gelişimlerin temel amacı eğitim sistemini dünyada yaşanan ilerleme ve yeniliklere bağlı olarak güncellemek, döneme ve hedef kitlenin beklentilerine uygun hale getirmektir.

Türkiye'de eğitim sistemi ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere üç ana aşamadan oluşmaktadır (bak. Balcı 2022). Bu çalışmanın kapsamına giren ortaöğretim dört yıllık zorunlu eğitim veren ve çeşitli programlar uygulayan liselerden oluşmaktadır[3]. Bu liselerin sayısı da farklı etmenler bakımından sürekli artmaktadır. Örneğin dünyanın genelinde olduğu gibi son yıllarda Türkiye nüfusunun da hızlı bir nüfus artışı içinde olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye'nin 2020 yılında binde 5,5 olan nüfus artış hızının 2021 yılında binde 12,7'ye kadar yükseldiği görülmektedir[4]. Hızla artan nüfus oranı ülkede okul, derslik ve öğretmen ihtiyacını da artmasını, böylece yeni okulların hizmete açılmasını sağlamaktadır[5]. Nüfusun artmasıyla beraber her ne kadar okullaşma oranı artmış olsa da aslında okullaşma oranını etkileyen tek faktör bu da değildir. Buna etki eden diğer bir faktör 2012-2013 eğitim öğretim yılından beri devam eden 4+4+4 zorunlu eğitim sistemi olmuştur. Zorunlu eğitim sistemi ile okullaşma oranının en çok arttığı okul seviyesi ortaöğretim olmuştur. 2000 yılından 2021 yılına gelinen sürede ortaöğretim seviyesinde okullaşma oranı iki kat artmıştır (Can ve Sezer, 2022) .

[3] Kaynak: https://fulbright.org.tr/turk-egitim-sistemi (Erişim tarihi: 10.10.2022)
[4] Kaynak: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500 (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
[5] https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/08144941_Okul_Turleri.ppd , Erişim tarihi:10 Ekim 2022

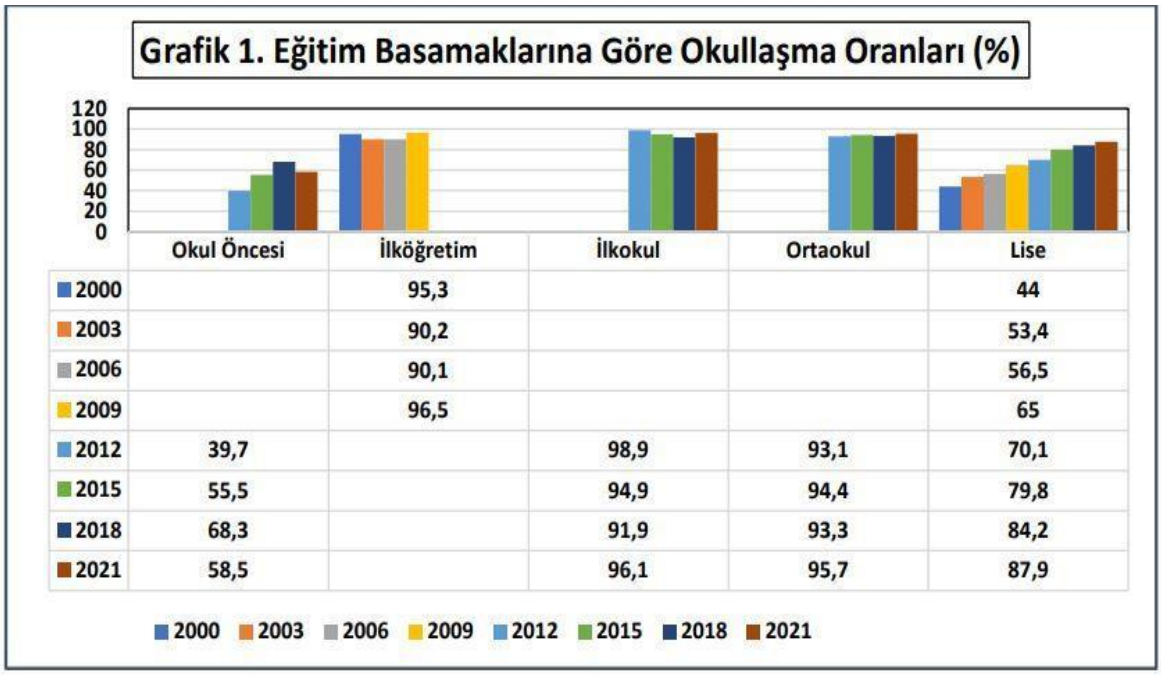

	Okul Öncesi	İlköğretim	İlkokul	Ortaokul	Lise
2000		95,3			44
2003		90,2			53,4
2006		90,1			56,5
2009		96,5			65
2012	39,7		98,9	93,1	70,1
2015	55,5		94,9	94,4	79,8
2018	68,3		91,9	93,3	84,2
2021	58,5		96,1	95,7	87,9

Grafik 1: Okullaşma Oranları(Can ve Sezer,2022)

Yukarıdaki grafik 2000 yılından 2021 yılına kadar ki sürede okullaşma oranlarının değişimini göstermektedir. İçişleri Bakanlığının, Ekim 2022 itibariyle MERNİS kayıtları ve MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) verileri kullanılarak güncellenen verilere dayanarak paylaştığı bilgilere göre okul öncesinde 5 yaşta okullaşma oranı %93,78'e, ilkokulda %99,63'e, ortaokul kademesinde %99,44'e ve ortaöğretimde ise %95,06'ya yükselmiştir[6]. Okullaşma oranına paralel olarak öğrenci sayısında da sürekli bir artış gözlemlenmektedir. Örneğin 2021-2022 eğitim-öğretim yılı OGM' in (Ortaöğretim Genel Müdürlüğü) istatistikleri incelendiğinde 2 milyon 214 bin 33 öğrencinin ortaöğretim seviyesinde eğitim aldığı görülmektedir. Yine aynı bilgiler göz önüne alındığında OGM' ye bağlı 3 okul türü olduğu görülmektedir. Bunlar; Anadolu liseleri, Fen liseleri ve Sosyal bilimler liseleridir. Yurt genelinde Anadolu liselerinde sınavla ve sınavsız alan 2868 okul, Fen liselerinde 322 ve Sosyal bilimler liselerinde ise 92 okul olmak üzere toplamda 3282 okul bulunmaktadır[7].

Ortaöğretim kurumlarının zorunlu 4+4+4 eğitim sisteminde ilkokul ve ortaokuldan sonra gelen 3. basamaktaki ve bir kısmı özel, çoğunluğu da MEB'e bağlı olan diğer adı "lise" olan okul türleri olduğu bu çalışmada ifade edilmişti. MEB çatısı altında bulunan ortaöğretim seviyesinde eğitim yapan programlar ise şu şekilde sıralanmaktadır[8]:

1. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü: Anadolu liseleri, Fen liseleri ve Sosyal Bilimler liselerinden oluşmaktadır.
2. Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü: Mesleki ve Teknik Anadolu liseleri, Spor liseleri, Güzel Sanatlar liseleri ve Mesleki Eğitim merkezlerinden oluşmaktadır.
3. Din Eğitim Genel Müdürlüğü: İmam hatip ortaokulları, Anadolu imam hatip liseleri, güzel sanatlar, musiki ve spor programı uygulayan Anadolu imam hatip liseleri, proje okulları, program okulları gibi okullardan oluşmaktadır.
4. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü: Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, gemi adamı yetiştirme kursları, pilot yetiştirme kursları, hayat boyu öğrenme programları, özel motorlu taşıt sürücüleri kursu gibi daha çok 5580 sayılı özel öğretim kurumları kanunun 6.maddesi gereğince kurs programlarından alınan belge ve sertifikalar ile işyeri açmak ve işyerinde çalışmak için açılmış kurslardan oluşmaktadır. Bu kurumlar seviyesinde

[6] https://www.meb.gov.tr/meb-guncel-okullasma-oranlarini-acikladi/haber/27838/tr (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
[7] https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/08144941_Okul_Turleri.ppdf, (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
[8] Kaynak: http://ogm.meb.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 15.10.2022)

ortaöğretim düzeyinde eğitim gören nüfusu da barındırdığı için bu kategoriye eklenmiştir.

5. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü: Açık öğretim ortaokulu, açık öğretim lisesi, açık öğretim imam hatip lisesi, mesleki açık öğretim lisesi, mesleki ve teknik açık öğretim okulu ve yaygın eğitim kurs programları gibi okul ve programlardan oluşmaktadır.

Yukarıda ele alınan beş maddede görüldüğü üzere, genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi söz konusu olmuşsa da hala farklı türlerde çok sayıda lise türü bulunmaktadır.

3.1. Ortaöğretim Kurumlarında Müfredat

Ortaöğretim sistemi incelendiğinde 2000'li yıllardan bu güne kadar pek çok değişimin yaşandığı görülmektedir. Bunlar arasında liselerin 4 yıla, zorunlu eğitimin ise 4+4+4 şeklinde 12 yıla çıkarılması, genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi ve müfredatlarının güncellenmesi gibi değişimler gerçekleştirilmiştir (Çelik, 2015). Balcı (2016), Tekalmaz (2019), Aksöz ve Balcı (2018) ve Aktaş (2020)'ın çalışmalarında eğitim sisteminde yapılan değişimlerin bazı olumlu yansımaları vurgulanırken İncekara (2013), Öztürk (2009), Demircioğlu (2006) ve Çelik & Bakış (2015) ise bu değişimlerin olumsuz yansımalarına değinmiştir.

Ortaöğretim kurumlarının ilk iki amacı kültür kavramına vurgu yapmaktadır. İlkinde *öğrencileri bedenî, zihnî, ahlâkî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirmeyi, demokrasi ve insan haklarına saygılı olmayı, çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlamak*, ikincisinde ise *öğrencileri ortaöğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vererek yükseköğretime, mesleğe, hayata ve iş alanlarına hazırlamak*[9] amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu kurumların ders müfredatlarında somut olan ve olmayan kültürel unsurlara sıklıkla yer verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Somut kültürel mirasın orta öğretim ders kitaplarında nasıl ve ne sıklıkla ele alındığını araştırmak üzerine odaklanan bu çalışmada ortaöğretim kurumlarının müfredatına değinmek oldukça önem arz etmektedir.

OGM'ye bağlı liselerim müfredatları incelendiğinde, derslerin genel olarak öğrencilerin yaş gruplarına ve bilişsel düzeyine hitap ettiği görülmektedir. Ancak sözel, sayısal ve teorik derslerin uygulamalı derslere göre çok daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. 3 lise türünde de derslerin çok büyük oranda benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Ancak yine de bazı farklılıklar da vardır. Örneğin; Fen Lisesi sayısal ağırlıklı olduğu ve sadece sayısal bölümü okutulduğu için sayısal derslerin önde olduğu görülmektedir. Sosyal Bilimler Lisesinin ise adından da öngörüleceği üzere sosyal bilim derslerine ağırlık verdiği için hem ortak hem seçmeli dersler alanında daha çok sözel ders barındırdığı görülmektedir. Hazırlık sınıfı bulunan Sosyal Bilimler Lisesi ve Hazırlık Sınıfı olan Anadolu Liseleri ilk senesinde nerdeyse sadece yabancı dil eğitimine yönelmektedir. Ancak Fen Liselerinde ve Anadolu Liselerinin çoğunluğunda hazırlık sınıfı yoktur. Bir başka farklılık ise; Anadolu ve Fen Liselerinde seçmeli olarak okutulan bazı dersler, Sosyal Bilimler Lisesinde zorunlu olabilmektedir (Örneğin; Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi).

4. ÇALIŞMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

4.1. Amaç

Çalışmanın amacı insanoğlunun bir araya gelerek oluşturdukları medeniyetler ve bu medeniyetlerin bıraktıkları kültürün ve kültürün somut izlerinin genç kuşaklara ders kitapları aracılığıyla ne derece aktarıldığını ortaya koymaktır, çünkü bir milletin kimliğinin kültürünün devamı sonraki kuşakların onu yaşatması ve benimsemesi ile mümkündür (Yıldırım Saçılık ve Toptaş, 2017). Bu çalışma, "ortak bir kültür oluşturmak ve kültürel nitelikleri geliştirmek" gibi hedefleri bulunan Ortaöğretim Kurumlarının lise ders müfredatında SKM' ye (Somut Kültürel Miras) yer verilip verilmediğini ortaya çıkarmak ve bu doğrultu neler yapılabileceği üzerine önerilerde bulunması, ayrıca sonraki çalışmalara kaynak olması açısından önemlidir. Bu anlamda bu çalışmada SKM unsurlarına lise ders kitaplarında yer verilip verilmediği incelenmiştir. Alt amaçlar olarak da kültür ve eğitim ilişkisini vurgulamak ve turizm/eğitim arasındaki ilişkiyi akademik anlamda göstermek olarak belirlenmiştir. Lise ders kitaplarında yer alan SKM konusu farklı araştırmacılar tarafından farklı açılardan ele alınmıştır (Bıyıklı, 2010; Acar, Tan ve Balcı,2017; Gürel ve Çetin, 2018; Balcı ve Metin,

[9] Kaynak: https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2022)

2019; Avcı ve Taşer, 2020; Yıldız ve Ceran, 2020). Yapılan literatür analizi sonucunda bu çalışmaların ağırlıklı olarak belli dersler bağlamında yürütüldüğü tespit edilmiş, orta öğretim kurumlarının tüm ders kitaplarını bir bütün olarak inceleyen geniş kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

4.2. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Her türlü yazılı belgenin içeriğini sistematik olarak ve herhangi bir detayı atlamadan analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi (Wach ve Ward, 2013) basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bu metod bazen literatür taramasında diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı bir görev üstlenirken bazen de tek başına bir yöntem olarak da kullanılabilmektedir (Sak vd, 2021). Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008, Akt. Kıral, 2020, s. 173).

Somut kültürel miras unsurlarının orta öğretim ders kitaplarında ne şekilde, hangi oranda ve hangi bağlamda yer aldığını araştırma üzerine odaklanan bu çalışmanın dokümanlarını orta öğretim ders kitapları oluşturmaktadır. Orta öğretim kurumlarının seçilme sebebi MEB'in 2021-2022 verilerine göre en fazla öğrenci sayısına sahip olan grupta bulunmasıdır. Ortaöğretimdeki 6 milyon 543 bin 599 öğrencinin 4 milyon 92 bin 604'ü genel liselerde okumaktadır. Bu sayınında 2 milyondan fazlası OGM'ye bağlı olan Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve Genel liselerden Anadolu Liselerinde okumaktadır. 6 milyon 543 bin 599 öğrenci sayısının 1 milyon 379 bin öğrencinin Açık Öğretim Liselerinde okuduğu göz önünde bulundurulduğunda çalışma alanına giren liselerde okuyan öğrenci sayısının toplam örgün öğrenci sayısının büyük bir kısmını oluşturduğu görülebilir[10]. Bu açıdan çalışmanın Orta Öğretim kurumlarından Fen Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sosyal Bilimler Liseleri müfredatında okutulan seçmeli ve zorunlu derslerden 'Dil ve Anlatım' ve 'Sosyal Bilimler' alanındaki ders kitapları seçilmiştir. Dolayısıyla çalışma kapsamında orta öğretimde ders kitabı olarak okutulan 33 adet materyale ulaşılmış, hepsinin PDF sürümlerine, MEB'in çevrimiçi içerik platformu olan EBA (Eğitim Bilişim Ağı) üzerinden öğretmen girişi yapılarak ulaşılmıştır.

4.3. İncelenen Ders Kitapları

Çalışmaya OGM'ye bağlı Fen, Sosyal Bilimler ve Anadolu liseleri dâhil edilmiştir. Anadolu liseleri, hazırlık sınıfı bulunan ve hazırlık sınıfı bulunmayanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Sosyal Bilimler Liseleri ise işleyiş bakımından hazırlık artı 4 yıldır. Araştırma konusunu kapsayan üç lise türünde de haftalık ders sayısının 40 olduğu görülmüştür[11]. Üç lise türünde de haftalık ders saati yanı sıra okutulan dersler ve içerikleri de aynıdır. Her üç okul türü de OGM'ye bağlı olduğu ve sosyal bilimler ve dil anlatım alanındaki ders kitapları ve içerikleri aynı olduğu için aynı başlıkta incelenmiştir[12]. Ancak ders kitapları tek tek analiz edilmiş olup; somut kültürel miraslara yer verilip verilmediği, verilmişse yeterli olup olmadığı doküman analizi tekniği ile incelenmiştir.

4.3.2. Zorunlu Dersler Listesi

İncelenen zorunlu ders kitapları aşağıdaki derslerden oluşmaktadır: Türk Dili ve Edebiyatı, Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü, Coğrafya, Tarih, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Felsefe Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi, Sosyal Bilim Çalışmaları, Sosyoloji, Psikoloji, Mantık, Osmanlı Türkçesi, Diksiyon ve Hitabet.

4.3.2. Seçmeli Dersler Listesi

İncelenen seçmeli ders kitapları aşağıdaki derslerden oluşmaktadır: Seçmeli Türk Dili ve Edebiyatı, Osmanlı Türkçesi, Seçmeli Tarih, Seçmeli Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi, İslam Kültür ve Medeniyeti, İslam Bilim Tarihi, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi, Seçmeli Coğrafya, Psikoloji, Sosyoloji,

[10]MEB 2021-2022 okullaşma verileri; https://www.meb.gov.tr/2021-2022-orgun-egitim-istatistikleri-aciklandi/haber/27552/tr (Erişim Tarihi: 20.10.2022).

[11] Talim Terbiye Kurulu, 01/11/2021 tarihli, Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerinde Değişiklik Yapılması konulu yazısı, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/19094445_OrtaoYretim-hdc-2022-2023.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2022).

[12] https://ogmmateryal.eba.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

Bilgi Kuramı, Demokrasi ve İnsan Hakları, Mantık, İşletme, Ekonomi, Girişimcilik, Yönetim Bilimi, Uluslararası İlişkiler.

5. UYGULAMA BÖLÜMÜ: DERS KİTAPLARININ ANALİZİ

OGM'ye bağlı olan Fen, Anadolu ve Sosyal Bilimler Liselerinin müfredatında okutulan dil ve anlatım ile sosyal bilimler alanına giren ders kitaplarının içerdikleri SKM'ler, bunları oranı ve yeterlilikleri bu bölümde incelenmiştir. SKM seçkisi UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihinde kabul ettiği sözleşmenin birinci maddesinde aşağıdaki kültürel miras tanımına göre yapılmıştır:

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlardır (Yılmaz, 2020, s.158).

5.1. Bulgular

Türk Dili ve Edebiyatı dersi hazırlık sınıfı dâhil olmak üzere toplam beş şubede okutulmakta, dolayısıyla çalışma kapsamında bu derse ait beş adet ders kitabı incelenmiştir. Hazırlık sınıfı ders kitabında 21, dokuzuncu sınıf ders kitabında 5, onuncu sınıf ders kitabında 8, on birinci sınıf ders kitabında 19 ve on ikinci sınıf ders kitabında 6 adet olmak üzere beş ders kitabında toplam 59 SKM bilgisine rastlanmıştır. Hazırlık sınıfı *Türk Dili ve Edebiyatı* ders kitabında Türkiye'nin SKM'ından iki defa kale (Bodrum ve Ankara), Efes Antik Tiyatrosu, Kapadokya gibi SKM'lerin yanı sıra farklı illerdeki önemli camilere de yer verilmiştir. SKM'leri ile en fazla tanıtılan il ise 7 tekrarla Ankara'dır. Kitapta ayrıca dört farklı yerde görsel olarak SKM tespit edilmiş, fakat kitapta bunlara dair bilgi yer almadığı için listeye dâhil edilmemişlerdir. 9. sınıf *Türk Dili ve Edebiyatı* ders kitabında ise sadece 5 SKM'ye rastlanmış, bunların üçü Gelibolu Milli Parkı, biri Büyük Taarruz Panoraması ve Anıtkabir Müzesi olmak üzere milli mücadele ile ilişkilendirilen SKM'lerdir. 10. sınıf ders kitabında ise SKM'lerin büyük bir kısmını cami ve saraylar oluşturmuştur. Bu kitapta Batum Künye Kalesi ile bir defa temsil edilmiştir. 11. sınıf ders kitabında Erzurum, Kars, Artvin, Erzincan, Tunceli, Iğdır, Bitlis, Ardahan, Hakkari gibi çok çeşitli illere ve bu illerde yer alan SKM'lere yer verilmiştir. Bu ders kitabında ağırlıklı olarak mağara ve mezar taşlarına yer ayrılmıştır. 12. sınıf ders kitabı ise Yenicami, Süleymaniye ve Ayasofya örnekleriyle ön plana çıkmıştır.

Yukarıda yapılan analiz sonucunda *Türk Dili Edebiyatı* dersinin tüm kitaplarında SKM'lere yer ayrıldığı, her kitapta farklı türden SKM'lere yer verildiği, dolayısıyla geniş bir SKM yelpazesinin görselleştirilerek tanıtıldığı gözlemlenmiştir. Bu ders için oluşturulan kitapların öğrencilerde SKM bilinci oluşturma açasından yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü ders kitabında SKM olarak değerlendirilen Hatay'daki Dünyanın en uzun bisiklet yolu yer almaktadır. Bu ders kitabında SKM'lerin yok denecek kadar az olmasının sebebi, dersin içeriğinin kültür bilgisiyle fazla uyuşmamasıdır.

Coğrafya dersi 9, 10, 11 ve 12. sınıflar için hazırlanan toplam 4 ders kitabı incelenmiş, 9. sınıf ders kitabında 10, 10. sınıf ders kitabında 5, 11. sınıf ders kitabında 19 ve 12. sınıf ders kitabında 50 olmak üzere toplamda 84 SKM tespit edilmiştir. 9. sınıf ders kitabında tespit edilen SKM'lerin ağırlıklı olarak arkeoloji ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Efes Antik kenti, Piri Reis dünya haritası, İdrisi ve Katip Çelebi'nin dünya haritası, Çatalhöyük, Çayönü, Göbeklitepe ve Alacahöyük kitapta tanıtılan SKM'lerdir. 10. sınıf ders kitabında yer alan SKM'ler ise doğal coğrafi güzellikler olan Nemrut Dağı, Peribacaları ve Antalya'daki Köprülü Kanyon'dan oluşmaktadır. 11. sınıf ders kitabında ise Konya Çatalhöyük, Çorum Hattuşa, Ankara Gordion kalıntıları, Lidyalılar'a ait bir para örnekleri, Van Hoşap Kalesi, İzmir Efes, İstanbul Yarımburgaz mağarası, Diyarbakır Demirköy ve Çayönü, Aksaray Aşıklı Höyük, Malatya Cafer Höyük başta olmak üzere pek çok doğal güzelliğe değinilmiştir.12. sınıf *Coğrafya* ders kitabı en fazla SKM'nin yer aldığı ders kitabıdır. Toplam 50 SKM'nin yer aldığı bu kitapta Amasya tarihi evleri, Hasankeyf, Küre Dağları Milli Parkı, Ayder

Yaylası, Safranbolu, Tarihi Mardin Evleri, Peribacaları, Pamukkale- Hierapolis, Çatalhöyük, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri, Göreme Milli Parkı, Nemrut, Troya Antik Kenti, Tarihi Halfeti Evleri, Tarihi Safranbolu evleri, Sümela Manastırı gibi birçok SKM detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Bunların dışında ayrıca önemli tarihi camiler ve saraylara da yer verilmiştir. Sonuç olarak, *coğrafya* dersi için hazırlanan ders kitaplarında yer alan SKM unsurlarının yeterli olduğu gözlemlenmiştir.

Tarih dersi de aynı coğrafya dersinde olduğu gibi SKM unsurlarını fazlasıyla barındırabilecek bir içeriğe sahiptir. 9, 10 ve 11. sınıflarda 3 ders kitabıyla temsil edilen tarih dersinin ilk kitabında 28 SKM tespit edilmiştir. Coğrafya dersinde olduğu gibi bu ders kitabında da Göbeklitepe, Çayönü, Çatalhöyük gibi eski yerleşim yerlerine, ayrıca Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Konya Arkeoloji Müzesi gibi müzelere yer ayrılmıştır. Bunların dışında kaleler, savaş alanları, minyatürler, heykeller bolca tanıtılmıştır. 10. Sınıf tarih ders kitabında ise 97 SKM tespit edilmiş, Erzurum Kale Camii, Tepsi Minare, Ulu Camii, Üç Kümbetler, Mama Hatun Kümbeti, Diviriği Ulu Camii, Yağıbasan Medresesi, Zinciriye ve Mesudiye Medreseleri, Babüsur Camii, Hunat Hatun Cami ve Külliyesi gibi cami ve külliyelere yer verilmiştir. Bunla dışında SKM olarak kabul edilen büstler, kabartmalar, minyatürler, kervansaraylar, mescitler, kümbetler, köprüler, türbeler ve heykellere de sıklıkla rastlanmıştır. 11. sınıf ders kitabında ağırlıklı olarak İstanbul'daki saraylar tanıtılmıştır. Tarih dersinin 3 kitabının hepsi göz önüne alındığında, tarih dersi kapsamında değerlendirilebilecek neredeyse tüm SKM'lerin eksiksiz bir şekilde kitaplarda yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla öğrenciler bu kitapları işledikleri zaman eksiksiz bir SKM bilgisine sahip olacaklardır.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi sadece 12. sınıfta okutulmaktadır. Bu ders için hazırlanan ders kitabında 9 adet SKM tespit edilmiş, bunlar dersin içeriğine bağlı olarak Mustafa Kemal'in Şişli'deki evi, Bandırma Vapuru maketi, Tekâlif-i Milliye Emirleri uygulanışı tablosu, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Çankaya Köşkü, Darülfünun gibi kurtuluş savaşıyla bağlantılı SKM'lerden oluşmuştur.

Felsefe dersi 10 ve 11. sınıflarda okutulmakta, 11. Sınıflar için hazırlanan ders kitabında hiç bir SKM'ye rastlanmamıştır. Diğerinde ise 5 adet tespit edilmiş, Selimiye Cami, Süleymaniye Cami, Anıtkabir gibi unsurlar kendilerine kitapta yer bulmuştur.

Sadece 12. sınıfta okutulan *Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi* dersi için hazırlanan ders kitabında 107 SKM tespit edilmiş, bunların hepsi de dersin içeriğiyle ilgilidir. Örneğin Köktürk madeni para TİKA özel koleksiyonu, Topkapı Sarayı, Eski TBMM binası, Çifte Minareli Medrese, Süleymaniye Külliyesi, Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Sanayi-i Nefise Mektebi ilk binası, Gülhane Tababet Tatbikatı Mektebi, Fener Rum Erkek Lisesi, Saint Benoit Kilisesi, Selçuklu dönemine ait hat ve tezhip örnekleri, Edirne Selimiye Camisi, İstanbul Sultan Ahmet Camisi, İstanbul Süleymaniye Cami gibi Türk kültür mirasını günümüze taşıyan SKM örnekleri kitapta yer almaktadır. Ayrıca anıtlar, heykeller, minyatürler gibi kültürel değeri olan nesneler tanımlanmıştır. Bu ders bağlamında 12. sınıf öğrencileri yoğun bir kültürel miras bilgisi edinmektedirler.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi sadece 12. sınıfta okutulmaktadır. Bu ders için hazırlanan kitapta Türkiye'nin ilk otomobili Devrim'e iki defa Akdamar Kilisesi'ne de bir defa yer verilmiştir. Bu ders kitabında yer alan SKM sayısı çok az olmakla birlikte, dersin içeriğinden hareketle çok daha fazla SKM bilgisi aktarılabilinir.

11. sınıfta okutulan *Psikoloji* ve *Sosyoloji* dersleri için birer ders kitabı hazırlanmış, ilkinde sadece 2, ikincisinde ise 28 SKM yer almaktadır. Arkeoloji ile ilgili SKM örnekleri *Sosyoloji* kitabında yoğunluktadır. Bergama kazı alanı, Alacahöyük, Edirne Kalesi'nin yanı sıra müzelerden Konya Mevlana Müzesi, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Nevşehir Hacıbektaş Müzesi, Ankara Cumhuriyet Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Antalya Aziz Nikolaos Müzesi, Gaziantep Zeugma Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi kitapta yer almaktadır. Seçmeli *Sosyoloji* ders kitabında ise 4 adet SKM yer almakta, bunlar Muğla'daki tarihi Belen Kahvesi, Harran Evleri, Selimiye Camii ve Pera Müzesi'dir.

Osmanlı Türkçesi dersi 10, 11 ve 12.sınıflarda okutulmakta, 10 ve 11. sınıflar için hazırlanan ders kitaplarında hiçbir SKM'a ulaşılamamıştır. 12. Sınıflar için hazırlanan ders kitabında ise 22 SKM yer almaktadır. Bunlardan bazıları İstanbul Firuz Ağa, Davut Paşa ve Bayezit Camii kitabeleri ve Edirne Bayezit Camii kitabeleri, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Altunizade, Rami ve Erenköy Zihni Paşa ve Galip Paşa camileridir.

İslam Bilim Tarihi dersi dört şubede okutulmakta, fakat tüm şubelerde aynı ders kitabı kullanılmaktadır. Bu kitapta 5 tane SKM tespit edilmiş, bunlar El yazması Kur'an'ı .Kerim, Türk ve İslam Eserleri Müzesi-İstanbul, İnce Minareli Medrese- Konya, Zîc-i Uluğ Bey eseri, Süleymaniye Kütüphanesi, Amasya Bimarhanesi ve Darülfüun'dur. Bu dersin içeriği kitaba çok daha fazla SKM dahil edilmesini gerektirmektedir.

Girişimcilik ders kitabında Ahi Evran Anıtı-Kırşehir ve Tarihi Ziraat Bankası Binası-Ankara yer almaktadır. *Uluslararası İlişkiler* ders kitabında ise sadece İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Kadeş antlaşması kitabesi tanıtılmaktadır.

Yukarıdaki verilerin tablolaştırılmış hali aşağıdaki gibidir:

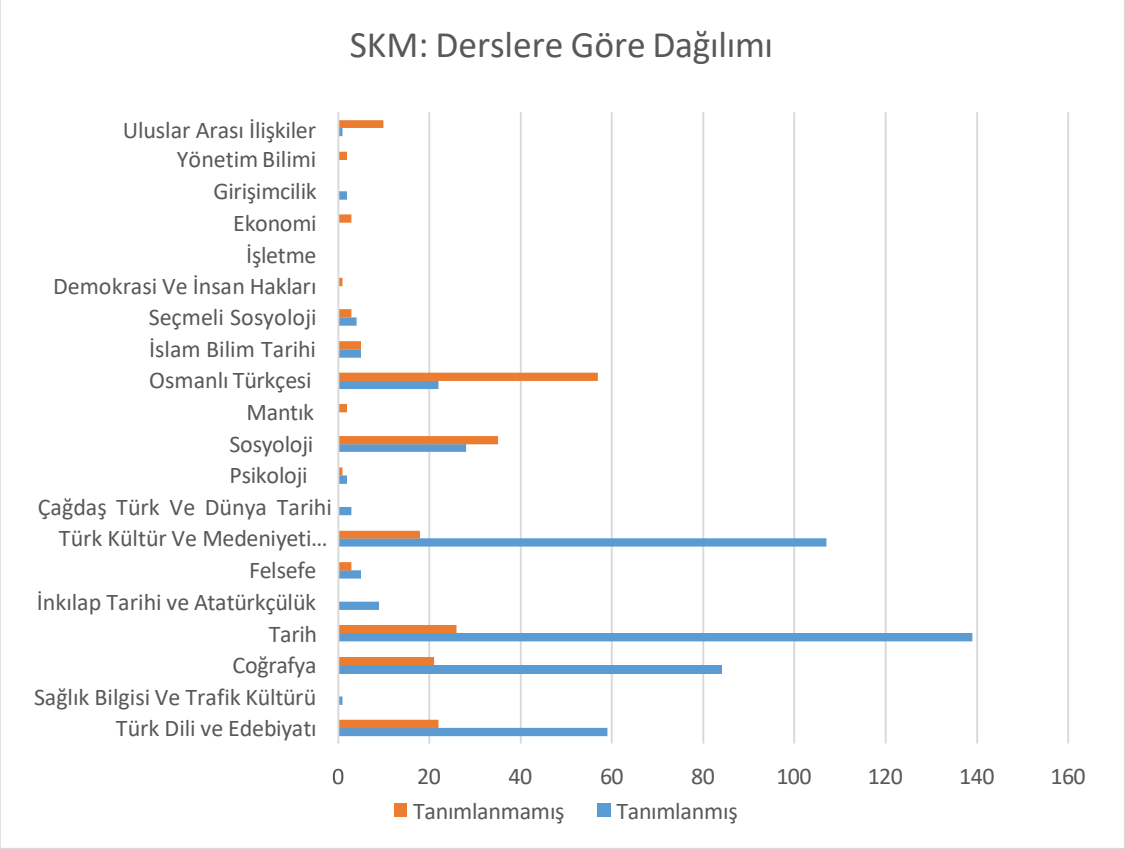

Grafik 2: Tespit edilen SKM' lerin derslere göre dağılımı

Yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere, SKM bilgisinin en fazla aktarıldığı dersler sırasıyla Tarih (139), Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi (107), Coğrafya (84) ve Türk Dili ve Edebiyatı (59) olarak tespit edilmiştir. Bu dersler dört şubenin ana dersleri olduğu için yüksek oranda SKM bilgisi paylaşılmış olması çok önemlidir. Çünkü öğrencileri genel kültür açısından tamamlamaktadır. İnkılap Tarihi, Felsefe, Psikoloji, Mantık, Demokrasi ve İnsan Hakları, İşletme, Ekonomi, Girişimcilik, Yönetim Bilimi ve Uluslararası İlişkiler derslerinin kitaplarında ise SKM unsurlarına neredeyse hiç yer verilmemiştir. SKM bilgisinin bu ders kitaplarına eklenmesi öğrenciler açısından faydalı olacaktır. Örneğin sadece *Osmanlı Türkçesi* ders kitabında 57 adet tanımlanmamış SKM yer almaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

OGM'ye bağlı olan Fen Liseleri, Anadolu Liseleri ve Sosyal Bilimler Liseleri müfredatında okutulan derslere ait olan 33 ders kitabı inceleme sonucunda, bazı derslerde yeterince SKM unsuruna rastlanırken pek çok derste hiçbir SKM unsuruna rastlanmamıştır.

Felsefe 11 ders kitabı, *Sosyoloji* 2 ders kitabı, *Mantık* ders kitabı, *Osmanlı Türkçesi* ders kitabı

10.sınıf, *Osmanlı Türkçesi* 11 ders kitabı, *Demokrasi ve İnsan Hakları* ders kitabı, *İşletme* ders kitabı, *Ekonomi* ders kitabı ve *Yönetim Bilimi* ders kitaplarında hiçbir SKM unsuruna rastlanmamıştır. Bu derslerin içerik bakımından SKM'lerle bağdaşmadığı düşünülebilir. Ancak, *Sosyoloji* 1 ders kitabında 28 SKM'ye yer verilirken, *Sosyoloji* 2 ders kitabında hiç yer verilmemesi çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır. En çok SKM unsurunun görüldüğü ders kitapları ise; Tarih 10 ders kitabı (97), *Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi* (107), *Coğrafya 12* ders kitabı (50), *Tarih 9* ders kitabı (28) ve *Sosyoloji 1* ders kitabı (28)' dir.

Ders kitapları incelenirken, bazı kitaplarda da SKM unsuru olduğu, ancak bunun ya hiçbir şekilde açıklanmadığı ya da sadece isim verilerek hangi ilimizde olduğu ya da Türkiye'de olup olmadığı belirtilmeden verildiği gözlemlenmiştir. Örneğin *Türk Dili ve Edebiyatı 12* ders kitabında tanımı iyi yapılmış SKM sayısı 6 iken, tanımı eksik olan 14 SKM görülmüştür. *Felsefe 10* ders kitabında tanımı eksik olan sadece 1 SKM unsuruna rastlanırken, *Felsefe 11* ders kitabında tanımlı hiçbir SKM olmayıp tanımı eksik 3 SKM unsuruna rastlanmıştır. *Sosyoloji 1* ders kitabında tanımı eksik 18 SKM'ye rastlanırken, *Sosyoloji 2* ders kitabında tanımlı hiçbir SKM olmayıp tanımlı 17 SKM vardır. Osmanlı *Türkçesi 10, 11* ve *12*. sınıf kitaplarında ise toplamda tanımı iyi yapılmış 22 SKM varken, tanımı eksik 57 örnek bulunmuştur. *İslam Bilim Tarihi* ders kitabında da yine 5 SKM örneğine rastlanılmış olup, 5 adet tanımı eksik örnek vardır. Tüm bu örnekler ders kitaplarında sunulan Türkiye'nin kültürel hazinelerinin öğrencilere tanıtılmasında eksik olduğunu göstermektedir. Ayrıca kitaplarda geçen tanımı eksik yapılmış veya hiç yapılmamış SKM unsurları, ya kültürel zenginliğin ve mirasların ders kitaplarında bilinçli olarak sunulmadığını ya da en iyi ihtimalle yetersiz sunulduğunu göstermektedir. Ortaöğretim Kurumlarının amaçlarından ilk ikisinin, öğrencilere ortak bir genel kültür vermek ve kültürel nitelikler yönünden geliştirmeyi hedeflediği göz önünde bulundurulduğunda verilen SKM unsurlarının da bu bağlamda eksik olduğu görülmektedir.

Çalışmada kitapların sayfa sayısı da fikir vermek amacıyla verilmiş ancak SKM'lere yer verilmesi açısından bir bağlantı kurulamamıştır. SKM unsurlarına yer verilmesinin genellikle ders kitaplarının içeriği ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Ancak müfredatın geneli göz önünde bulundurulduğunda SKM'lere yer vermeyen ya da çok az yer veren kitap sayılarının ağırlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Aşağıdaki grafikte incelenen ders kitaplarının SKM unsurlarına ne ölçüde yer verdikleri sayısal verilerle gösterilmektedir:

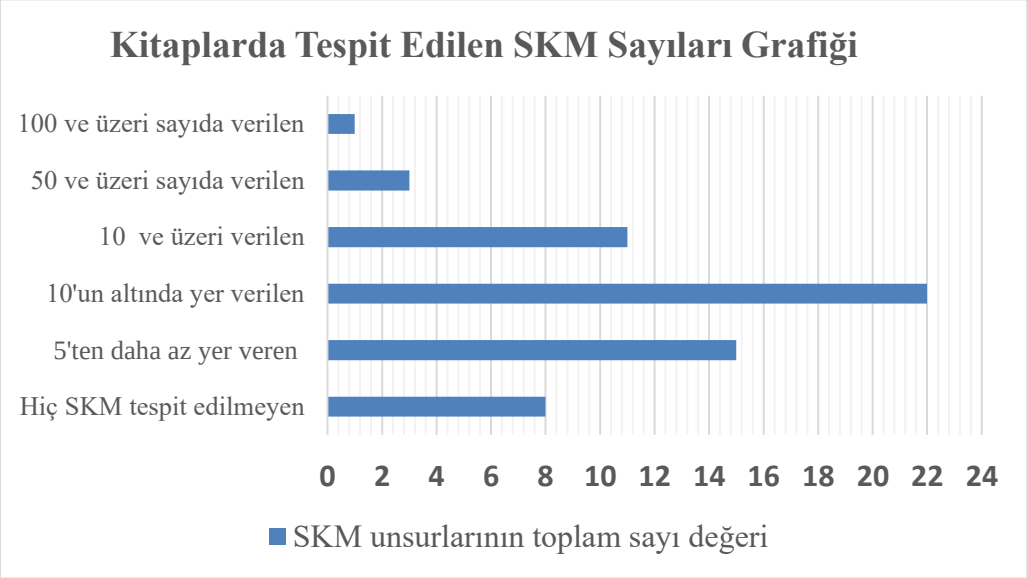

Grafik 3: Kitaplarda Tespit Edilen SKM Sayıları Grafiği

Grafik incelendiğinde, SKM'lere yeterli sayıda yer veren kitapların, yeterli ölçüde yer vermeyen kitaplara göre daha az olduğu görülmektedir. İncelenen 33 ders kitabından 8 tanesinin hiç SKM'lere yer vermemesi, 22 kitabın 10'dan daha az yer vermesi büyük bir eksikliğe işaret etmektedir.

6.2. Öneriler

Öğrencilerin somut kültürel miras konusunda donanımlı bir hale gelebilmesi için;

Lise ders kitapların kullanılan SKM ile ilgili görsellerin altına SKM'yi tantıcı bilgilerin eklenmesi gerekmektedir.

Ünite giriş sayfalarında, *Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı* kitabında olduğu gibi, gezelim görelim temalı bir görsel sunarak Türkiye'nin SKM'leri tanıtılmalıdır.

Metin içinde yer alan SKM unsurları görsellerle de desteklenmeli ve şehir bilgisi aktarılmalıdır. Örneğin, *Selimiye Camii, Mimar Sinan'ın deyimiyle kendisinin ustalık eseridir* yerine *Edirne'de bulunan tarihi ve mimari bir başyapıt olan Selimiye Camii, Mimar Sinan'ın deyimiyle kendisinin ustalık eseridir* şeklinde net bilgi içeren ifadeler kullanılmalıdır.

İleriki çalışmalara ışık olması açısından ve bu çalışmanın devamı niteliğinde olabilecek *Ders Kitaplarında SKM Unsurlarına Yer Verilmesinin Turistik Faaliyetlere Etkisi* şeklinde bir çalışma yürütülebilir. Böyle bir çalışma hem ders kitaplarının bu konuyla ilgili eksiğini kapatacak, hem de yeni çalışmalara ışık tutacaktır. Keza *Türk Kültürünün Ülke Dışındaki Somut İzlerine Ders Kitaplarında Yer Verilip Verilmediği* ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

KAYNAKLAR

Acar, K. ,Tan, E. , ve Balcı, U. (2017). Turizm Odaklı Almanca Ders Kitaplarının Ülke Bilgisi Bağlamında Analizi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(1), 651-672.

Aksöz, M. ve Balcı, T. (2018). Deutsch als Zweıte Fremdsprache an Anadolugymnasien. Kompetenzerwartungen Undkompetenznıveaus. *Schrıften Zur Spracheund Lıteratur II*, Londra: IJOPEC Publication, s.104-111.

Aktaş, Ö. (2020). Ortaöğretım Tarih Öğretim Programlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (64), 69-80.

Akyüz, Ü. (2022). Millî Eğitim Bakanlığında Yeniden Yapılanma Çalışmaları Bağlamında Meb'in Kapasitesinin Güçlendirilmesi (Mebgep) Projesinin Etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, *51*(233), 769-790.

Arslanoğlu, İ. (2000). Kültür ve Medeniyet Kavramları. *Turk Kulturu Ve Haci Bektas Veli-arastirma Dergisi*, 15.

Avcı, M. & Taşer. S. (2020). Sosyal Bilgiler Dersinde Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Üzerinden İncelenmesi, *ASOS JOURNAL: The Journal of Academic Social Science*, 8(111), 368-385.

Balcı, T. (2013). Almanya'da Kültürel Öğeler İçeren Levha Metinleri. *Turkısh Studıes*, vol.8, no.12, s..121-131.

Balcı, T. (2022). Almanya ve Türkiye'de Yükseköğretim Kurumları, Programları ve Mezunları. İçinde: *Schriften zur Sprache und Literatur / Dil ve Edebiyat Yazıları VI*, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, s.14-26.

Balcı, U. (2016). Anadolu liselerinde ikinci yabancı dil olarak Almanca eğitimi: Batman ili örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 334-341.

Bayır ve Köse (2019). Kültürel Miras ve Korunmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(4), 1827-1840.

Bıyıklı, S.N. (2010). Ders kitaplarında kültürel mirasın sunumu: Türkiye'deki 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki (1974-2009) görsellerin incelenmesi. Koç Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Anadolu Medeniyetleri ve Kültürel Miras Yönetimi Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Blake, J. (2000). On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, 49(1), 61-85.

Çağırkan,B.& Bilek G. & Telli,H. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Algısı ve Somut Tarihi Kültürel Miras Farkındalığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, (12), 918-919.

Çeçen, A. (1996). *Kültür ve politika*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Çelik, Z. (2015). *Ortaöğretime ve Yükseköğretime Geçiş Sınavlarının Kıskacında Ortaöğretim Sistemi. Türkiye'de Eğitim Politikaları*. 21. Yüzyılda Türkiye'nin Eğitim ve Bilim Politikaları Sempozyumu. Ankara. S. 273-298.

Çokişler,N.&Arslan,A.&Çokişler,E.(2016). Silahlı Çatışmaların Somut Kültürel Miras Üzerindeki Etkilerinin Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (24), 15-25.

Demircioğlu, İ. H. (2006). Lise Öğrencilerinin Tarih Dersinin Amaçlarına Yönelik Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 153-156.

Eagleton, T. (2016). 1. Culture and Civilisation. In *Culture* (pp. 1-29). New Haven: Yale University Press.

Gürel, D. & Çetin, T. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi ve Kültür Aktarımında Edindiği Rol Üzerine Bir İnceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi,* 6 2), 22-40.

İncekara, S. (2013). Ortaöğretim Coğrafya Eğitiminde Uluslararası Eğilimler ve Türkiye Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (16), 109-130.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Kidd,W. & Teagle,A. (2012). *Culture and Identity*. Bloomsburry Academic, 9.

Lenzerini, F. (2011). Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples *European Journal of International Law*, (22) 1, 101–120.

Metin, F. & Balcı, U. (2019). Turizm Lisans Öğrencilerine Yönelik Hazırlanan Yabancı Dil İngilizce Ders Kitaplarının Hedef Kitle Açısından Uygunluk Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47), s.57-76.

Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli Folklor*, *25*(100), 5-13.

Özdemir, M. Z. D. (2005). Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış. *Planlama*, *31*, 20-25.

Özlem,D. (2008). *Kültür bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: Doğubatı yayınları.

Öztürk, İ. H. (2009). Yeni Ortaöğretim Tarih Programları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. In *A Critical Analysis of New Secondary History Programs], The First International Congress of Educational Research.*

Sak, R. , Şahin Sak, İ. T. , Öneren Şendil, Ç. & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 227- 256.

Sarı, İ. (2017). *Anadolu Medeniyetleri Mezopotamya Medeniyetleri*. Net Medya Yayıncılık

Tekalmaz, G. (2019). Revize edilen ortaöğretim matematik öğretim programı hakkında öğretmen görüşleri. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2(1), 35-47.

Türker, A. & Çelik, İ. (2012). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 86-98.

Wach E. & Ward R. (2013). *Learning about Qualitative Document Analysis*. IDS Practice Papers. 13,1-9.

Yıldırım Saçılık, M. & Toptaş, A. (2017). Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının Belirlenmesi. Turizm Akademik Dergisi, 4(2), 107-119.

Yıldız, D. & Ceran, D. (2020). 5. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Somut Olmayan Kültürel Miras

Unsurları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (44) , 295-30.

Yılmaz, L. (2020). Mersin'de Somut Kültürel Miras Bilinci ve Koruma Üzerine Bir Değerlendirme, *Amisos*, 5/8, 156-177.

Online Kaynaklar:

UNESCO Türkiye Kültürel Miras Listesi: http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi (Erişim Tarihi: 15.10.2022)

Okul türleri ve güncel sayıları: https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/08144941_Okul_Turleri.ppdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2022)

Türkiye'de Eğitim kademeleri: https://fulbright.org.tr/turk-egitim-sistemi (Erişim Tarihi: 15.10.2022)

Türkiye'nin nüfus artış oranı: http://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500 (Erişim Tarihi: 10.10.2022)